

Uchwała z dnia 20 maja 2011 r., III CZP 14/11

Sędzia SN Jacek Gudowski (przewodniczący)

Sędzia SN Irena Gromska-Szuster (sprawozdawca)

Sędzia SN Marian Kocon

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa Jerzego Ł. przeciwko Powszechnemu Zakładowi Ubezpieczeń S.A. w W. o zapłatę, po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 20 maja 2011 r. zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Apelacyjny w Gdańsku postanowieniem z dnia 24 stycznia 2011 r.:

„1. Czy koszty nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu przyznane pełnomocnikowi od Skarbu Państwa stanowią koszty sądowe?

2. w przypadku negatywnej odpowiedzi na pierwsze pytanie, czy rozstrzygnięcie o kosztach nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu przez sąd pierwszej instancji podlega zaskarżeniu?”

podjął uchwałę:

Pełnomocnikowi ustanowionemu przez sąd przysługuje zażalenie na postanowienie sądu pierwszej instancji rozstrzygające o ponoszonych przez Skarb Państwa kosztach nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu; odmówił podjęcia uchwały w pozostałym zakresie.

Uzasadnienie

Przedstawione Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne powstało przy rozpoznawaniu przez Sąd Apelacyjny w Gdańsku zażalenia pełnomocnika powoda ustanowionego przez sąd na postanowienie Sądu pierwszej instancji przyznające mu od Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego w Słupsku kwotę 500 zł tytułem kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej powodowi w postępowaniu przed Sądem pierwszej instancji.

Sąd Apelacyjny wskazał m.in., że Sąd Najwyższy wielokrotnie wypowiadał się, iż rozstrzygnięcie w przedmiocie przyznania pełnomocnikowi ustanowionemu przez sąd od Skarbu Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej nie jest orzeczeniem o kosztach procesu, jednak istnieją podstawy, by koszty te uznać za wydatki stanowiące składnik kosztów sądowych, o których mowa w art. 5 w związku z art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (jedn. tekst: Dz.U. z 2010 r. Nr 90, poz. 594 ze zm. – dalej: "u.k.s.c."). Zakwalifikowanie przyznanych od Skarbu Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu do kosztów sądowych powodowałoby, że postanowienie sądu pierwszej instancji w tym przedmiocie byłoby zaskarżalne zażaleniem na podstawie art. 394 § 1 pkt 9 k.p.c. Jednakże rodziłoby to konsekwencje przewidziane m.in. w art. 108¹ k.p.c., w tym konieczność orzekania o takich kosztach przez sąd z urzędu (...).

Uznanie, że przyznane od Skarbu Państwa koszty nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu nie są kosztami sądowymi rodzi wskazane przez Sąd Apelacyjny wątpliwości co do zaskarżalności orzeczenia Sądu pierwszej instancji wydanego w tym przedmiocie, gdyż art. 394 § 1 k.p.c. nie przewiduje zażalenia na takie postanowienie, a wskazywana w orzecznictwie Sądu Najwyższego dopuszczalność stosowania w drodze analogii art. 394 § 1 pkt 9 k.p.c. jest w ocenie Sądu Apelacyjnego wątpliwa (...).

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Ustanowienie przez sąd pełnomocnika dla strony, która z powodu braku środków nie jest w stanie sama pokryć kosztów pomocy prawnej, stanowi realizację prawa każdego obywatela do sądu oraz prawa do równego traktowania, wyrażonych w art. 45 ust. 1 i art. 32 Konstytucji. Jednocześnie takie postanowienie sądu nakłada na wyznaczonego pełnomocnika obowiązek świadczenia pomocy prawnej tymczasowo nieodpłatnie i stanowi jeden z obowiązków adwokatów i radców prawnych współdziałania w prawidłowym funkcjonowaniu wymiaru sprawiedliwości. Nieodpłatne świadczenie pomocy prawnej trwa do chwili wydania orzeczenia kończącego sprawę w danej instancji, w którym sąd, zgodnie z art. 108 § 1 k.p.c., rozstrzyga o kosztach tego postępowania. Jeżeli strona reprezentowana przez pełnomocnika ustanowionego przez sąd wygrała sprawę, o jego wynagrodzeniu sąd orzeka na podstawie art. 98 i nast. k.p.c. Zgodnie z art. 98 § 1 i 3 k.p.c., strona przegrywająca sprawę obowiązana jest zwrócić przeciwnikowi na

jego żądanie koszty niezbędne do celowego dochodzenia praw i celowej obrony (koszty procesu), a do tych kosztów procesu zalicza się, oprócz kosztów sądowych i kosztów nakazanego przez sąd osobistego stawiennictwa strony, wynagrodzenie jednego adwokata (radcy prawnego), także ustanowionego przez sąd. W takiej sytuacji koszty pełnomocnika z urzędu zaliczane są do kosztów procesu i są objęte postanowieniem wydanym przez sąd pierwszej instancji na podstawie art. 98 i nast. k.p.c., podlegającym zaskarżeniu przez stronę na podstawie art. 394 § 1 pkt 9 k.p.c., jeżeli nie składa ona środka zaskarżenia co do istoty sprawy.

Przepisy te, jak również przepisy ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych nie regulują natomiast sytuacji, w której strona reprezentowana przez pełnomocnika ustanowionego przez sąd przegrała sprawę i nie ma podstaw do zasądzenia na jej rzecz kosztów procesu, w tym kosztów pełnomocnika. Powstaje wówczas subsydiarny obowiązek Skarbu Państwa wypłacenia pełnomocnikowi ustanowionemu przez sąd wynagrodzenia za świadczoną pomoc prawną, o czym stanowi art. 29 ust. 1 ustawy z dnia 26 maja 1982 r. – Prawo o advokaturze (jedn. tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 146, poz. 1188 ze zm.) i art. 22³ ust.1 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (jedn. tekst: Dz.U. z 2010 r. Nr 10, poz. 65, ze zm.), a przepisy § 19-21 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (Dz.U. Nr 163, poz. 1348 ze zm.) i § 15-17 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu (Dz.U. Nr 163, poz. 1349 ze zm.) regulują wysokość i warunki przyznania przez sąd tego wynagrodzenia.

Jak wskazano wyżej, świadczenie pomocy prawnej z urzędu jest działaniem dla dobra publicznego, umożliwiającym realizację w postępowaniu cywilnym zasady równości i prawa do sądu. Obowiązek zapewnienia właściwego działania wymiaru sprawiedliwości i zrealizowania tych zasad w postępowaniu sądowym spoczywa na Państwie, a zatem obciążający Skarb Państwa, na podstawie wskazanych przepisów, obowiązek pokrycia kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej stronie ma charakter publicznoprawny i nie mieści się w obowiązku zwrotu kosztów procesu w rozumieniu przepisów kodeksu postępowania cywilnego (por. m.in. postanowienia Sądu najwyższego z dnia 14 grudnia 2007 r., III CZ 61/07, „Biuletyn

SN” 2008, nr 4, s. 12, oraz z dnia 17 listopada 2009 r., III CZ 53/09, OSNC 2010, nr 5, poz. 79).

Z tych samych względów nie ma podstaw do zaliczenia ponoszonych przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu do kosztów sądowych (wydatków), o których mowa w art. 5 ust. 1 w związku z art. 2 u.k.s.c. Koszty sądowe, jeżeli nie zostały poniesione przez stronę, nie są objęte pojęciem kosztów procesu zawartym w art. 98 k.p.c. Ponosi je tymczasowo Skarb Państwa i nie stanowią one bezpośredniego elementu stosunku prawnego między stronami, lecz między podmiotami procesu a Skarbem Państwa. Stanowią w takiej sytuacji przedmiot odrębnego rozstrzygnięcia sądu w orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie (art. 113 u.k.s.c.), zachowując charakter niezaspokojonej należności przysługującej Skarbowi Państwa (por. m.in. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 3 grudnia 2010 r., I CZ 115/10, OSNC-ZD 2011, nr B, poz. 46). Kosztów wynagrodzenia pełnomocnika ustanowionego przez sąd nie ponosi natomiast Skarb Państwa, lecz ponosi je tymczasowo sam pełnomocnik. Ostatecznie, jeżeli nie ma podstaw do zaliczenia ich do kosztów procesu i orzeczenia o nich na podstawie art. 98 i nast. k.p.c., ponosi je definitywnie Skarb Państwa, jako podmiot publiczny obowiązany zapewnić równy dostęp do sądu każdemu obywatelowi.

Obowiązek poniesienia w takiej sytuacji przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu nie wynika ze stosunków cywilnoprawnych i procesowych łączących uczestników postępowania sądowego, w związku z czym nie jest regulowany przepisami kodeksu postępowania cywilnego ani ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, lecz przepisami zawartymi w ustawach ustrojowych dotyczących podmiotów świadczących pomoc prawną i w przepisach wykonawczych. Nie ma więc podstaw do zaliczenia postanowienia sądu przyznającego pełnomocnikowi od Skarbu Państwa koszty nieopłaconej pomocy prawnej świadczonej z urzędu do postanowień o kosztach sądowych. W konsekwencji nie ma podstaw do rozważania, czy postanowienie takie byłoby zaskarżalne wprost na podstawie art. 394 § 1 pkt 9 k.p.c. jako dotyczące „zwrotu kosztów”.

Jak wskazał Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 25 czerwca 2009 r., III CZP 36/09 (OSNC 2010, nr 2, poz. 24), postanowienie o kosztach procesu i o kosztach sądowych nie jest orzeczeniem kończącym postępowanie w sprawie, a

postanowienie sądu pierwszej instancji w przedmiocie przyznania pełnomocnikowi ustanowionemu przez sąd od Skarbu Państwa wynagrodzenia za świadczoną nieodpłatnie pomoc prawną nie zostało ujęte w zamkniętym katalogu postanowień, od których przysługuje zażalenie do sądu drugiej instancji (art. 394 § 1 k.p.c.), zatem nie ma regulacji dopuszczającej zażalenie na takie postanowienie. Sąd Najwyższy stwierdził, że w tej sytuacji oraz ze względu na brak interesu prawnego niedopuszczalna jest apelacja (zażalenie) uczestnika postępowania w części dotyczącej rozstrzygnięcia o kosztach pomocy prawnej udzielonej z urzędu, w przypadku przyznania tych kosztów pełnomocnikowi od Skarbu Państwa. Jednocześnie zajął stanowisko, że nie ma dostatecznych argumentów uzasadniających odmienne uregulowanie dopuszczalności zażalenia w przedmiocie wynagrodzenia biegłego i pełnomocnika ustanowionego przez sąd oraz że brak regulacji dopuszczającej zaskarżenie postanowienia sądu pierwszej instancji w przedmiocie przyznania pełnomocnikowi wynagrodzenia od Skarbu Państwa powinien być wypełniony na podstawie stosowanego w drodze analogii art. 394 § 1 pkt 9 *in fine* k.p.c.

Stanowisko to należy podzielić. Nie ulega wątpliwości, że pełnomocnik ustanowiony przez sąd ma oczywisty interes prawny w zaskarżeniu takiego orzeczenia. Obowiązek tymczasowego pokrycia przez niego kosztów świadczonej pomocy prawnej oraz przyjęte przez ustawodawcę zasady przyznawania wynagrodzenia za tę pomoc stanowią ingerencję w swobodę działalności gospodarczej, gwarantowaną w art. 22 ust. 1 Konstytucji i ograniczają prawa majątkowe pełnomocnika. Pozbawienie pełnomocnika możliwości zaskarżenia postanowienia sądu pierwszej instancji w przedmiocie przyznanych mu od Skarbu Państwa kosztów udzielonej pomocy prawnej nie jest jednak konieczne do realizacji celu i funkcji instytucji pomocy prawnej z urzędu. W podobnych sytuacjach, gdy chodzi o wynagrodzenie biegłych sądowych lub zwrot kosztów świadków, art. 394 § 1 pkt 9 k.p.c. przewiduje możliwość wniesienia przez te osoby zażalenie na przyznane im wynagrodzenie i zwrot kosztów oraz poniesionych strat. Niemożność zaskarżenia przez pełnomocnika analogicznego postanowienia sądu pierwszej instancji w przedmiocie przyznania od Skarbu Państwa kosztów udzielonej pomocy prawnej nie znajduje racjonalnego uzasadnienia i może być uznana za naruszenie konstytucyjnego prawa obywateli do równego traktowania (art. 32 ust. 1 Konstytucji).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że jeżeli argumenty ważące na dopuszczeniu przez ustawodawcę zaskarżalności określonego postanowienia mogą być skutecznie podniesione w odniesieniu do postanowienia, na które zażalenia nie przewidziano, uzasadnione jest zastosowanie w drodze *analogiae legis* przepisu przewidującego w podobnej sytuacji zażalenie (por. m.in. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 21 grudnia 1965 r. I CZ 101/65, OSNC 1966, nr 10, poz. 169 oraz uchwały Sądu Najwyższego z dnia 6 grudnia 1988 r., III CZP 95/88, OSNC 1989, nr 12, poz. 203, z dnia 22 stycznia 1998 r., III CZP 69/97, OSNC 1998, nr 7-8, poz. 111, z dnia 24 września 2003 r., III CZP 58/03, OSNC 2004, nr 11, poz. 173, z dnia 28 sierpnia 2008 r., III CZP 65/08, OSNC 2009, nr 7-8, poz. 112 i z dnia 20 listopada 2008 r., III CZP 111/08, OSNC 2009, nr 10, poz. 138). Także w uzasadnieniu uchwały z dnia 25 czerwca 2009 r., III CZP 36/09 (OSNC 2010, nr 2, poz. 24) Sąd Najwyższy opowiedział się za zastosowaniem art. 394 § 1 pkt 9 *in fine* k.p.c. w drodze analogii i przyjęciem dopuszczalności zaskarżenia przez pełnomocnika z urzędu postanowienia sądu pierwszej instancji w przedmiocie przyznanego mu od Skarbu Państwa wynagrodzenia.

Podniesiona przez Sąd Apelacyjny okoliczność, że ustawodawca zmieniając art. 394 k.p.c. na podstawie art. 1 pkt 26 ustawy z dnia 17 grudnia 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2010 r. Nr 7, poz. 45), nie objął nim zażalenia na takie postanowienie, nie jest wystarczającym argumentem przeciwko zastosowaniu analogii. (...) Wolę ustawodawcy należy wyklądać tak, by nadać jej racjonalny sens i zapewnić zgodność z zasadami konstytucyjnymi, co byłoby niemożliwe przy przyjęciu, że ustawodawca świadomie wyłączył dopuszczalność zażalenia pełnomocnika na postanowienie sądu pierwszej instancji o ponoszeniu przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu.

Z tych względów należało przyjąć, że istnieje luka w prawie, podlegająca wypełnieniu przez zastosowanie w drodze analogii art. 394 § 1 pkt 9 *in fine* k.p.c., co prowadzi do udzielenie odpowiedzi, jak w uchwale.

Sąd Najwyższy odmówił natomiast podjęcia uchwały w pozostałym zakresie, gdyż zgodnie z art. 390 § 1 k.p.c. zagadnienie prawne stanowiące przedmiot pytania sądu drugiej instancji może dotyczyć jedynie takich problemów, od których rozwiązania zależy rozpoznanie apelacji lub zażalenia. (...)

